

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์มีทัศนคติความเชื่อเรื่องวิญญาณ ที่เข้ากับวิถีชีวิตมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ โดยเข้าใจว่ามีวิญญาณออกจากร่างไปเที่ยวยังที่ต่าง ๆ และสามารถไปพบปะกับคนตายแล้วได้ด้วยในขณะหลับฝัน ดังนั้นการตายจึงหมายถึง มีเหตุให้วิญญาณต้องออกไปจากร่างอย่างเด็ดขาด จนไม่สามารถกลับคืนร่างได้อีก ซึ่งก่อให้เกิดลัทธิความเชื่อ เกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษ ผีสงฆ์เทวดาตามมา สำหรับในประเทศไทย ทัศนคติความเชื่อเหล่านี้ได้มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ เริ่มจากการได้รับอิทธิพล ทัศนคติความเชื่อจากคัมภีร์อุปนิษัท ของศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู) ที่เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนแห่งนี้ก่อนหน้าพระพุทธศาสนา ในเรื่องเจตภูต ซึ่งหมายถึง ดวงวิญญาณ หรือดวงชีพอันเที่ยงแท้ที่สิ่งอยู่ในตัวคน กล่าวกันว่า ออกจากร่างได้ในเวลาอนหลับ และเป็นตัวไปเกิดใหม่ เมื่อกายนี้แตกทำลาย^๑ เหตุนี้จึงทำให้เข้าใจว่า วิญญาณ คือ ตัวตนของผู้ที่ตายไปแล้ว หรือผี คอยวนเวียนด้วยความหวังเฝ้ารอส่วนบุญอุทิศให้ ตลอดจนบรรดาผีและเทพที่เกิดแล้ว สถิตอยู่ตามที่ตั้งต่าง ๆ สามารถแสดงฤทธิ์ให้คุณให้โทษ ปรากฏร่างให้เห็น และสามารถเข้าสิงเข้าทรงในร่างคนเป็น ๆ ได้ด้วย และถึงแม้พระพุทธศาสนา ที่เข้ามาเผยแผ่ภายหลัง จะพยายามเปลี่ยนแปลงทัศนคติความเชื่อเหล่านี้ ให้เข้าใจเรื่องวิญญาณ และวิญญูะสงสารตามหลักพระพุทธศาสนา ให้ได้สักเพียงใด ก็ไม่สามารถทำลายทัศนคติความเชื่อที่ฝังรากลึกนี้ได้ ยังคงสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ความจริงวิญญาณในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทแปลว่า ความรู้แจ้งอารมณ์ หมายถึง ธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ ทางตาได้แก่เห็น ทางหูได้แก่ได้ยิน ทางจมูกได้แก่ได้กลิ่น ทางลิ้นได้แก่รู้รส ทางกายได้แก่รู้สัมผัส ทางใจได้แก่รู้คิดนึก อีกนัยหนึ่ง วิญญาณ หมายถึง สภาวรู้สุข รู้ทุกข์ และรู้ไม่สุขไม่ทุกข์ และวิญญาณที่กล่าวแล้วนี้เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย ถ้าไม่มีเหตุ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๓.

ปัจจัยที่ทำให้เกิด วิญญาณก็ไม่เกิด เมื่อวิญญาณเกิดเพราะเหตุปัจจัยใด ๆ ก็เรียกชื่อวิญญาณตามเหตุปัจจัยนั้น ๆ ดังพุทธพจน์แห่งองค์พระบรมศาสดาที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย วิญญาณที่เกิดขึ้นได้เพราะอาศัยปัจจัยใด ๆ ก็นับว่า วิญญาณตามปัจจัยนั้น ๆ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปารมณ์ นับว่า จักขุวิญญาณ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตและสัททารมณ์ นับว่า โสตวิญญาณ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยขานะและคันธารมณ์นับว่าขานะวิญญาณ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยชีวหาและระสารมณ์นับว่าชีวหาวิญญาณ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยกายะและโผฏฐัพพารมณ์ นับว่ากายะวิญญาณ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัย มโนและธรรมารมณ์ นับว่ามโนวิญญาณ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยใด ๆ ก็นับว่าวิญญาณตาม ปัจจัยนั้น ๆ^๒ และทรงเปรียบเทียบประเด็นนี้ไว้อย่างชัดเจนว่า

ภิกษุทั้งหลาย ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยเชื้อใด ๆ ก็นับว่าไฟตามเชื้อนั้น ๆ ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยไม้ ก็นับว่าไฟไม้ ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยป่า ก็นับว่าไฟป่า ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยหญ้า ก็นับว่าไฟหญ้า ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยมูลโค ก็นับว่าไฟมูลโค ไฟที่ติดขึ้น เพราะอาศัยแกลบ ก็ นับว่าไฟแกลบ ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยหยากเยื่อ ก็นับว่าไฟหยากเยื่อ แม้ฉนั้นใด วิญญาณก็ฉนั้นเหมือนกัน เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยใด ๆ ก็นับว่า วิญญาณตามปัจจัยนั้น ๆ^๓

ตามนัยพุทธพจน์ที่ยกมากล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าวิญญาณไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ ต้องอิงอาศัยเหตุปัจจัย ดังนั้นสถานภาพแห่งวิญญาณ จึงมีการเกิดดับอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ชั่วขณะแล้วดับไป ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ ไม่เที่ยง ทนไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตน ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็แลธรรมชาติใดที่เรียกว่าจิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง ธรรมชาตินั้นขณะเก่ากำลังดับ ขณะใหม่กำลังเกิดขึ้น เป็นอย่างนี้เรื่อยไปตลอดวันและคืน”^๔

อนึ่งการเกิดดับของวิญญาณในขณะรับรู้อารมณ์เป็นธรรมชาติที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ไม่สามารถกำหนดได้ว่า วินาทีหนึ่งมีการเกิดดับกี่ครั้ง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๘-๔๓๐.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๐-๔๓๑.

^๔ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๑/๑๑๖.

พิจารณาสิ่งอื่นที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วเหมือนจิต จิตนี้เปลี่ยนแปลงได้เร็วเท่าใดนั้น แม้จะอุปมาาก็ทำได้ไม่ง่าย”^๕

ในท่ามกลางทัศนคติความเชื่อเรื่องวิญญาณที่ฝังรากลึกมาแต่โบราณในสังคมไทย กับทัศนคติเรื่องวิญญาณของพระพุทธศาสนาดังกล่าวนั้น กระแสความสนใจในศาสนาใหม่ คือ ศาสนาบาไฮก็เข้ามา สอนเรื่องวิญญาณไปอีกทัศนคติความหมายหนึ่ง ซึ่งอาจทำให้ชาวพุทธสับสนหลงทางยิ่งขึ้นก็เป็นได้ กล่าวคือ วิญญาณในทัศนคติของศาสนาบาไฮ หมายถึง พระวิญญาณบริสุทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นศูนย์รวมของวิญญาณทั้งปวง เป็นพระผู้สร้างสรรพสิ่ง รวมทั้งวิญญาณของมวลมนุษย์ให้มีชีวิตอยู่บนโลกก็เพื่อสนองพระประสงค์ คือ ให้รู้สำนึกคุณของพระผู้สร้าง แล้วกระทำความดีพัฒนาวิญญาณกลับคืนเข้าร่วม รวมกับวิญญาณพระเจ้าอันเป็นชีวิตนิรันดร์ ดังวาระตอนหนึ่งของพระบาฮา อุลลาห์ ศาสดาของบาไฮ กล่าวว่า “วิญญาณของมนุษย์กำเนิดขึ้นในวินาทีของการตั้งครรรค์ วิญญาณมาจากพระผู้เป็นเจ้า และภายหลังความตาย วิญญาณจะพัฒนาจนกระทั่งกลับไปสู่พระผู้เป็นเจ้า”^๖

ดังนั้นความหมายในเชิงคุณสมบัติของวิญญาณจึงเป็นอีกความหมายหนึ่งดังวาระของพระอับดุล บาฮา ศาสนทูตผู้สืบทอดจากพระศาสดา กล่าวว่า “วิญญาณไม่ใช่การรวมตัวกันของธาตุ ไม่ได้รวมกันอย่างปรมาณู มันเป็น สภาพที่แยกออกจากกันไม่ได้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่สิ้นสุด มันอยู่นอกเหนือไปจากสภาพของวัตถุทั้งหลายและมันเป็นสิ่งที่ไม่ตาย”^๗

อนึ่งวิญญาณยังมีความเป็นอิสระสามารถรู้ได้ตามความปรารถนาหรือตามความประสงค์ของมัน ดังวาระของพระอับดุล บาฮา ผู้สืบทอดได้กล่าวไว้อีกว่า “จิตวิญญาณมีความสามารถอยู่ ๒ อย่างคือ โดยสภาพการณ์ภายนอกได้รับการติดต่อจากวิญญาณ โดยทาง ตา หู และสมองของคนเรา

ดังนั้น วิญญาณก็มีการติดต่อตามความปรารถนาและตามความประสงค์ของมันโดยจากสมองส่งผ่านไปยังมือและลิ้นอันเป็นอวัยวะของร่างกาย แล้วก็แสดงออกมาจิตใจในดวงวิญญาณคือแก่นอันสำคัญที่สุดแห่งชีวิต ความสามารถอันที่ ๒ ของวิญญาณแสดงออกมาเองในโลกของความฝัน

^๕ อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๘/๙.

^๖ ธรรมสภาบาไฮแห่งประเทศไทย, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนาบาไฮ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาบาไฮแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๗.

^๗ สมาคมสภาการกลางศาสนาบาไฮ, **สุนทรพจน์ที่กรุงปารีส**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสภาการกลางศาสนาบาไฮจัดพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๖.

ซึ่งเป็นที่ จิตวิญญาณบรรจุนิติที่ดำรงอยู่ได้ และทำหน้าที่โดยปราศจากความช่วยเหลือของผัสสะทางร่างกาย^๔

ทัศนะเรื่องวิญญาณของทั้ง ๒ ศาสนาที่กล่าวแล้ว หากจะเปรียบเทียบกันก็จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แสดงจุดยืนของความเป็นศาสนา อเทวนิยม อย่างชัดเจน โดยปฏิเสธพระผู้สร้าง ปฏิเสธวิญญาณอัตตาใด ๆ อย่างมีเหตุและมีผลสอดคล้องกับวิถีและกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติ สามารถเข้าใจและสัมผัสเห็นได้ด้วยตนเองสมเป็นศาสนาแห่งปัญญา ในส่วนทัศนะแห่งศาสนาบาไฮก็ได้แสดงจุดยืนแห่งความเป็นศาสนาเทวนิยมใหม่ รู้จักพัฒนาให้เข้ากับสมัยแต่ยังคงหลักศรัทธาานิยมไว้เป็นอย่างดี ซึ่งต้องอาศัยการจินตนาการร่วมด้วย แต่ถึงอย่างไรทั้ง ๒ ศาสนาก็มีเจตนารมณ์อุดมการณ์ที่ดีต่อมวลมนุษยชาติ เช่นกัน

จากการศึกษาในเบื้องต้นก็ทำให้พบว่า วิญญาณในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาบาไฮ เป็นประเด็นที่ทั้ง ๒ ศาสนาให้ความสำคัญ ซึ่งมีมิติที่ทั้งเหมือนและแตกต่างกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องรายละเอียดของมิติวิญญาณในทัศนะของทั้ง ๒ ศาสนาให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้ทราบความหมาย ความสำคัญ ความเข้าใจเรื่องวิญญาณต่าง ๆ และหลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญาณเพื่อจะได้นำมาเปรียบเทียบและวิเคราะห์ ประเด็นดังกล่าวให้เห็นจุดเด่นจุดด้อย ความเหมือนกัน ความแตกต่างกัน และวิวัฒนาการ เรื่องวิญญาณของทั้ง ๒ ศาสนา ว่าเป็นเช่นไร ให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจน เพื่อจักได้เป็นประโยชน์แก่ผู้ใคร่ต่อการศึกษา ค้นคว้าต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเรื่องวิญญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเรื่องวิญญาณในศาสนาบาไฮ

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเรื่องวิญญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาบาไฮ มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

^๔ สมาคมสภาการกลางศาสนาบาไฮ, *สุนทรพจน์ที่กรุงปารีส*, หน้า ๑๑๐ – ๑๑๑.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ วิญญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาท คืออะไร

๑.๓.๒ วิญญาณในศาสนาบาไฮ คืออะไร

๑.๓.๓ วิญญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับวิญญาณในศาสนาบาไฮ มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย เฉพาะเรื่องการเปรียบเทียบวิญญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาบาไฮ โดยกำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในด้านเนื้อหา ผู้วิจัยเน้นวิจัยเนื้อหาด้านความหมาย และความสำคัญของวิญญาณ ความเข้าใจเรื่องวิญญาณ หลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญาณเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านคัมภีร์

ในด้านคัมภีร์สืบค้นเนื้อหาเพื่อการวิจัยนี้ในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาจากคัมภีร์ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา หนังสือตำราที่เกี่ยวข้อง และในส่วนของศาสนาบาไฮได้สืบค้นจากคัมภีร์ คีตาปี อักดัส คีตาปี อีคาน คัมภีร์วณะที่เร้นลับ รวมถึงหนังสือที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านการเปรียบเทียบ

ในการเปรียบเทียบ ผู้วิจัยเปรียบเทียบความเหมือนกันและแตกต่างกันของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาบาไฮ ในประเด็น ต่อไปนี้

ทศนะที่คล้ายคลึงหรือเหมือนกัน เปรียบเทียบในเรื่อง ความหมายของวิญญาณ ความสำคัญของวิญญาณ หลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญาณเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด

ทศนะที่แตกต่าง เปรียบเทียบในเรื่อง บริบทของวิญญาณ วิญญาณบริสุทธิ์ วิญญาณกับการบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา หลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญาณเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ และวิจัยจากเอกสารเป็นหลัก จึงมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ รวบรวมข้อมูล

รวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ที่เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท กับคัมภีร์ทางศาสนาบาไฮที่เกี่ยวข้องกับเรื่องวิญญานและข้อมูลทุติยภูมิ ที่เป็นเอกสารหนังสือทางวิชาการ สิ่งตีพิมพ์และงานวิจัยอื่น ๆ ที่กล่าวถึงเรื่องวิญญาน

๑.๕.๒ ขั้นศึกษาข้อมูลและรายงานผล

นำข้อมูลที่ได้จากการหาข้อมูลมาแยก ประเภทของวิญญาน ออกเป็นสองประเภทคือ วิญญานในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับวิญญานในศาสนาบาไฮ จากนั้นศึกษาความหมาย และความสำคัญ, ความเข้าใจและหลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญานของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาบาไฮ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้วนำความหมายและความสำคัญ, ความเข้าใจและหลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญานของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาบาไฮ มาเปรียบเทียบกันเพื่อหาความสอดคล้องคล้ายคลึงหรือเหมือนกันและความต่างกัน สุดท้ายรายงานผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑.๖ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาเปรียบเทียบ หมายถึง การศึกษาเปรียบเทียบที่มุ่งการวิเคราะห์และเปรียบเทียบแนวคิด ความเหมือน ความคล้ายคลึงและความแตกต่างกัน

วิญญานในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์ แล้วสั่งสมไว้เป็นคุณสมบัติต่าง ๆ เพื่อเป็นปัจจัยให้วิภูษะสงสาร

วิญญานในศาสนาบาไฮ หมายถึง ธรรมชาติที่รู้อะไรได้ยิ่งกว่าการรู้ทางกายและใจ เพราะเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้าง เพื่อการทดสอบ

พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง นิิกายหลักที่ได้รับการนับถือในประเทศศรีลังกา และประเทศในแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ไทย กัมพูชา ลาว และพม่า เป็นนิิกายที่ยึดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งถ้อยคำ และเนื้อความที่ท่านสั่งคายนไว้โดยเคร่งครัด ตลอดจนรักษาแม้แต่ตัวภาษาดั้งเดิมคือภาษาบาลี

ศาสนาบาไฮ หมายถึง ศาสนาที่เกิดขึ้นในประเทศเปอร์เซีย หรืออิหร่าน ค.ศ. ๑๘๖๓ โดยมี ศาสดา ๓ พระองค์ คือ พระบ๊อบ พระบาฮาอุลลาห์ และพระอับดุลบาสา มีหลักคำสอนที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพระผู้เป็นเจ้า ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของศาสนาทั้งปวง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษยชาติ

๑.๗ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๑ เอกสาร/หนังสือ/ตำรา

๑) สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) กล่าวไว้ในพระนิพนธ์ของพระองค์ว่า คำว่าอาศัยธาตุ ๖ นั้น ธาตุหกก็ได้กล่าวแล้วคือ ปฐวีธาตุ ธาตุดิน อาโปธาตุ ธาตุน้ำ เตโชธาตุ ธาตุไฟ วาโยธาตุ ธาตุลม อากาษธาตุ ธาตุอากาศ คือช่องว่างและวิญญาณธาตุ ธาตุรู้ ๕ ข้อข้างต้นนั้น เป็นธาตุที่ไม่มีความรู้ในตัว เป็นฝ่ายวัตถุ ส่วนวิญญาณธาตุเป็นธาตุรู้ อาศัยธาตุทั้ง ๖ นี้มาปรุงแต่งกันขึ้น ก็มีการตั้งครรรค์ และเมื่อมีการตั้งครรรค์ขึ้นก็มีนามรูป เป็นต้น ต่อไปก็คือว่า มีชาติ คือความเกิด มาเป็นบุรุษบุคคล ชายหญิงดังที่ปรากฏอยู่นี้ ดังนั้นก็เป็นอันว่าธาตุทั้งสองฝ่ายนี้มาเป็นสังขาร คือมาผสมปรุงแต่งกันขึ้น ก็เป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา บรรดาสัตว์ก็ คือ ทั้งสองฝ่ายนี้ มาผสมปรุงแต่งกันขึ้นนั่นเอง และแม้เมื่อมาผสมปรุงแต่งกันแล้ว ก็มีขบวนการฝ่ายธาตุที่ไม่มีความรู้ในตัวปรุงแต่งกันไปฝ่ายหนึ่ง มีกระบวนการทางจิตใจซึ่งเป็นตัวธาตุรู้ปรุงแต่งกันไปอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ก็อาศัยกันอยู่นั่นเอง ถ้าหากวิญญาณธาตุที่เป็นตัวธาตุรู้นี้ เคลื่อนออกไปเสียแล้ว เมื่อใดก็ตาม ส่วนที่เป็นธาตุที่ไม่มีความรู้ในตัว ที่ปรุงแต่งกัน เป็นรูปร่างก็แตกสลาย เพราะฉะนั้น เมื่อตั้งครรรค์ ยังอยู่ในครรรค์ วิญญาณธาตุเคลื่อนออกไปเมื่อใดก็แท้งเมื่อนั้น เมื่อคลอดออกมาแล้วตั้งแต่เป็นเด็กเล็กเด็กใหญ่ขึ้นมาโดยลำดับ วิญญาณธาตุเคลื่อนออกไปเมื่อใด ก็ดับเมื่อนั้น แตกสลายเมื่อนั้น ที่เรียกว่า ตาย เพราะฉะนั้น จึงต้องมีวิญญาณธาตุประกอบอยู่ด้วยเสมอ และวิญญาณธาตุนี้ ตรัสเรียกอีกอย่างอย่างหนึ่งว่า จิต^๙

๒) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความว่า ขบวนการแห่งความสัมพันธ์ระหว่างชั้นต่าง ๆ ของชั้น ๕ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงด้านวิญญาณชั้น โดยถือร่างกายเป็นเสมือนอุปกรณ์ สำเร็จรูปที่สร้างขึ้นมารับใช้กิจกรรมของวิญญาณ

^๙ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, (เจริญ สุวฑฺฒโน), จิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๖-๔๗.

ถือว่าวิญญานเป็นจุดศูนย์กลาง แห่งกิจกรรมของชีวิต มีความกว้างขวางสลับซับซ้อน และลึกซึ้งมาก และความหมายแก่ชีวิต ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงอย่างยิ่งกับนามชั้นทั้ง ๔ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และส่งอิทธิพลเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่กัน การเกิดขึ้นของนามชั้นทั้ง ๔ เหล่านั้น จะดำเนินไปตาม ขบวนการธรรมชาติของมัน ดังนี้ เพราะผัสสะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และรูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน เป็นเหตุปัจจัย การเสพเสวยอารมณ์ (เวทนา) จึงมี บุคคลเสพเสวยอารมณ์ใด ย่อม หมายรู้อารมณ์นั้น (สัญญา) หมายรู้อารมณ์ใด ย่อมคิดนึกอารมณ์นั้น (สังขาร) หมายรู้อารมณ์ใด ย่อม หมายรู้แจ้ง ในอารมณ์นั้น (วิญญาน)^{๑๐}

๓) พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) กล่าวว่า วิญญานหมายถึงการรู้แจ้ง, รู้อย่าง ทัวถึง คือรู้สักต่าง ๆ ทัวไป และเป็นสิ่งจะทำให้แจ้ง หรือปรากฏชัดเจนขึ้นในจิต (หมายถึงนิพพาน) โดยเนื้อความของวิญญานแล้วก็มีหลายความหมาย เช่น วิญญานธาตุ ซึ่งมีสภาวะเป็นวิญญานธาตุ ล้วน ๆ มีอยู่ตามธรรมชาติเหมือนกับ ธาตุ ๔ ทัวไป อีกอย่างวิญญานธาตุ จะกลายเป็นวิญญานชั้น ๓ เมื่ออายตนะภายใน สัมผัสกับอายตนะภายนอกนั้น และสามารถปรุงแต่ง สร้างสรรค์ จนกลายเป็น วิญญานตามอายตนะนั้น ๆ ได้^{๑๑}

๔) ปุ่น จงประเสริฐ ได้กล่าวว่า คำว่าวิญญาน หมายถึงความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา จมูก ลิ้น เป็นต้น ความว่าวิญญานมิได้หมายเลยไปถึง ความหมายของศาสนาอื่น ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษ ว่า Soul, Spiritual, Ghost, คือผี หรือเจตภูต^{๑๒}

๕) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ลิขิตไว้ในคัมภีร์ ศีตาปี อัคคัส โดยทรงกล่าวเตือนมนุษย์ให้ปฏิบัติ พัฒนาวิญญาน ด้วยการสวดวณะของพระผู้เป็นเจ้า ความว่า “จงสวดวณะของพระผู้เป็นเจ้าทุกเช้า คำ ผู้ที่ไม่สวดเท่ากับ ไม่เชื่อสัตย์ต่อพระปวิญญา และพินัยกรรมของพระองค์ และใครที่เมินวณะ ศักดิ์สิทธิ์ในยุคนี เป็นพวกที่เมินพระผู้เป็นเจ้ามาตลอดนิรันดร์กาล ตูกรคนรับใช้ของเรา จงเกรงกลัว พระผู้เป็นเจ้า อย่าให้การอ่านและศรัทธากิริยามากมาย ทำให้เจ้าหะดงตัว เพราะหากใครอ่านวณะ

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕.

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ), ธรรมโฆษณอรรถาณุกรม, (กรุงเทพมหานคร : สอนอูศรม มูลนิธิ , ๒๕๓๓), หน้า ๑๘๐.

^{๑๒} ปุ่น จงประเสริฐ, คนตายแล้วมีวิญญานหรือไม่, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสมัย, ๒๕๑๔), หน้า ๑๙.

ตอนเดียว ด้วยจิตใจที่ผ่องใสและเบิกบาน ย่อมดีกว่าอ่านอย่างเหนื่อยอ่อน หมดทุกคัมภีร์ของพระผู้เป็นเจ้า พระผู้ทรงช่วยเหลือในภยันตราย พระผู้ทรงดำรงอยู่ด้วยตนเอง จงอ่านวจนะศักดิ์สิทธิ์เท่าที่จะไม่ทำให้เจ้าอ่อนล้าหรือสิ้นหวัง อย่าให้วิญญาณของเจ้ารับสิ่งที่ จะทำให้ตนเองเหนื่อยหน่ายและอดหู่ แต่ควรรับสิ่งที่ จะผ่อนคลาย และยกระดับของวิญญาณ เพื่อว่าวิญญาณจะได้เห็นด้วยปีกแห่งวจนะสวรรค์ขึ้นไปสู่อุทัยสถานของสัญลักษณ์ อันประจักษ์แจ้งของพระองค์ สิ่งนี้จะพาเจ้าเข้าไปใกล้พระผู้เป็นเจ้า หากเจ้าเพียงแต่เข้าใจ”^{๑๓}

๖) พระบาท อุลลาห์ ลิขิตไว้ในคัมภีร์ คีตาบี อีคาน กล่าวเตือนมนุษย์มิให้ล้มตัว แต่ให้รู้จักหันเข้าหาพระธรรมของพระผู้เป็นเจ้า ความว่า “ดูกร ภราดรของเรา จงก้าวด้วยวิญญาณ เพื่อว่าเจ้าจะผ่านที่รกร้าง แห่งการพราจากกันไกล ไปอย่างรวดเร็วชั่วพริบตา และไปถึงริสวันแห่งการกลับมาอยู่ร่วมกันชั่วนิรันดร์ และสนทนากับพระวิญญาณสวรรค์ด้วยลมหายใจเดียว เพราะด้วยเท้าของมนุษย์ เจ้าไม่มีหวังจะผ่านพ้นระยะทางที่วัดไม่ได้นี้ หรือจะไปถึงเป้าหมายของเจ้า สันติสุขจะมีแต่ผู้ที่แสดงธรรมนำทาง ไปสู่สัจธรรมทั้งหมด ผู้ซึ่งในนามของพระผู้เป็นเจ้า ได้อยู่ในหนทางของพระองค์ บนชายฝั่งแห่งความเข้าใจที่แท้จริง”^{๑๔}

๗) หนังสือเผยแผ่ศาสนาบาไฮ ชื่อระบบโลกใหม่ การบริหารของบาไฮตัวอย่างแบบแผนทางสังคม ความตอนหนึ่งมีเนื้อหา แสดงสิทธิของพระผู้เป็นเจ้า ที่ต้องจัดระบบโลกใหม่ ความว่า “ทุกสรรพสิ่งถูกสร้างขึ้นโดยพระผู้เป็นเจ้า ทุกสิ่งที่เรากินหรือใช้ รวมทั้งทรัพย์สินและความมั่งคั่งของเรา ล้วนสืบขึ้นมาจากพื้นโลก จึงเป็นสิทธิของพระองค์ที่จะได้รับทรัพย์สินเหล่านี้ เป็นหน้าที่ของบาไฮที่ต้องบริจาคให้ฮุคคูลาห์ (กองทุนสิทธิของพระผู้เป็นเจ้า) ก่อนกองทุนบาไฮอื่นใดทั้งหมด พระผู้เป็นเจ้ามิได้ต้องการทรัพย์สินสมบัติจากเรา พระองค์กำหนดกฎนี้ ก็เพื่อช่วยให้วิญญาณของเราเจริญขึ้น และมนุษยชาติ โดยส่วนรวมจะมีชีวิตอยู่โดยไม่ทุกข์ทรมานกับความอดอยากขาดแคลน”^{๑๕}

^{๑๓} ธรรมสภาบาไฮแห่งประเทศไทย, คัมภีร์คีตาบี อัคดัส, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาบาไฮแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๗๕-๗๖.

^{๑๔} ธรรมสภาบาไฮแห่งประเทศไทย, คัมภีร์คีตาบี อีคาน, ธรรมสภาบาไฮแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๖.

^{๑๕} ธรรมสภาบาไฮแห่งประเทศไทย, ระบบโลกใหม่การบริหารของบาไฮตัวอย่างแบบแผนทางสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยมิตรการพิมพ์, ๒๕๓๖). หน้า ๒๓๗.

๘) พระอับดุล บาฮา กล่าวไว้ในหนังสือ สุนทรพจน์ที่กรุงปารีส ถึงคุณค่าประโยชน์พระวิญญาณบริสุทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้าไว้ว่า “พระวิญญาณบริสุทธิ์ สอนถึงคุณความดีแห่งจิตวิญญาณแก่มนุษย์ และทำให้มนุษย์สามารถที่จะบรรลุถึง ชีวิตขั้นนิรันดร์ โดยผ่านสื่อกลาง คือ พระศาสนทูตของพระผู้เป็นเจ้าได้”^{๑๖}

๑.๗.๒ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์

๑) พระมหาพวน ขนติโร (ลิตี) วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องวิญญาณในพระคัมภีร์ของพุทธศาสนิกชนกับอริสโตเติล กล่าวสรุปความว่า “วิญญาณเป็นส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งของรูป ถ้ารูปปราศจากวิญญาณแล้วก็ไร้ความหมายของสิ่งมีชีวิต เพราะวิญญาณเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของชีวิต ตัวชีวิตจริง ๆ นั้นมีองค์ประกอบ ๒ อย่างคือ รูปกับนาม ถ้าไร้วิญญาณก็ไม่เรียกว่าชีวิต ถ้าวิญญาณปราศจากร่างกาย ก็ไม่สามารถปรากฏเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ได้ เพราะทั้งสองอย่างมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะเป็นเหตุปัจจัยกันและกัน”^{๑๗}

๒) พระมหาบรรพต เจโตวสี (สายสมบัติ) วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิญญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทตามแนวคิดของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ กล่าวสรุปพุทธพจน์ไว้ว่า “วิญญาณที่เกิดขึ้นรับรู้อารมณ์ทางทวารต่าง ๆ นั้น เกิดจากเหตุปัจจัยและการดับไปของวิญญาณเพราะขาดเหตุปัจจัย การเกิดและดับของวิญญาณจึงขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ไม่ใช่เป็นการเกิดขึ้นอย่างลอย ๆ ดังนั้นสถานภาพของวิญญาณ จึงมีการเกิดดับอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ มีการเกิดขึ้นดำรงอยู่ชั่วขณะ และดับไป ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์”^{๑๘}

๓) นางกรรณิการ์ ขาวเงิน วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอายตนะตามพระคัมภีร์ของพุทธศาสนิกชน กล่าวไว้ว่า “จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สรุปความเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ ของมนุษย์นั้น มีการแสวงหาความรู้สึกลึกซึ้งและหลีกเลี่ยงความรู้สึก

^{๑๖} สมาคมสภาการกลางศาสนาบาไฮ, สุนทรพจน์ที่กรุงปารีส, หน้า ๗๖-๗๗.

^{๑๗} พระมหาพวน ขนติโร (ลิตี), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องวิญญาณในคัมภีร์ของพุทธศาสนิกชนกับอริสโตเติล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗.

^{๑๘} พระมหาบรรพต เจโตวสี (สายสมบัติ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิญญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทตามแนวคิดของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

เป็นทุกข์อันมีเหตุมาจากผัสสะอยู่ทุกขณะจิต กล่าวคือ เมื่อมีการผัสสะโดยมีสิ่งเร้าภายนอก ได้แก่ รูป รส กลิ่น เป็นต้น ทำหน้าที่กระตุ้นอนุสัยที่นอนเนื่องอยู่ภายใน เป็นเหตุให้เกิดกิเลสครอบงำจิตใจ จึงเกิดการประมวลผลอันมีเหตุจากสิ่งเร้านั้นออกมาเป็นความรู้สึกที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล บ้างก็เกิดความรู้สึกรักบ้างก็เกิดความรู้สึกเกลียด แม้ประสบกับเหตุการณ์เดียวกันก็ตาม มนุษย์จึงมีความประพฤติและการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปแม้อยู่ในบริบทหรือเหตุการณ์เดียวกันก็ตาม”^{๑๙}

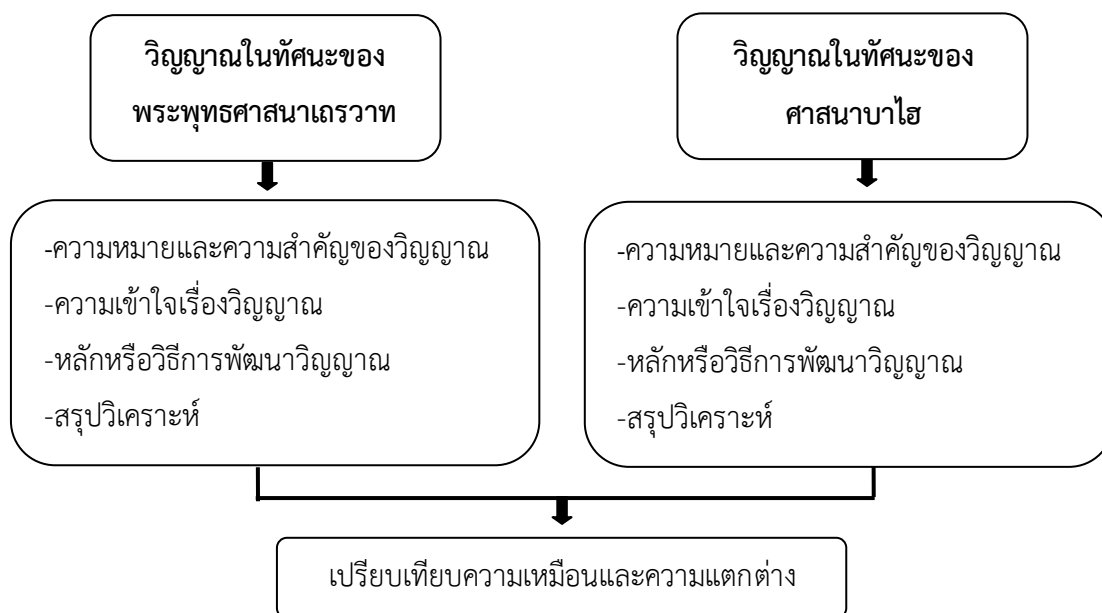
๔) พระมหาสมปอง จันทวโร (ยุงรัมย์) วิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล กล่าวสรุปว่า “ธรรมชาติที่แตกต่างกันของมนุษย์ ได้แก่ ความแตกต่างกันมาจากธรรมชาติฝ่ายนามธรรมคือ “จิต” นั้นเอง ซึ่งเป็นที่รวมอยู่ของ กิเลสคือราคะโทสะ และโมหะที่หนาหรือเบาบาง, อินทรีย์คือศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญา ที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาแกร่งกล้าหรืออ่อนด้อย, อาการที่ดีเลว, สติปัญญาที่จะรับการอบรมสั่งสอน ได้มากหรือน้อย, ความเชื่อเรื่องโลกนี้โลกหน้า, จริตทั้ง ๖ รวมทั้งกรรมและวิบากกรรม ล้วนมีที่มาจากแหล่งเดียวกัน คือ “จิตและเจตสิก” ทั้งสิ้น แต่ที่แยกกล่าวอย่างนี้เพื่อให้เห็นชัดว่า สภาพอะไรบ้างที่มนุษย์มีแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตที่สำคัญคือ ธรรมชาติที่แตกต่างดังกล่าวมานั้นทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลและฝ่ายที่เป็นอกุศล มีอำนาจต่อการจัดการควบคุมหรือจัดสรรความเป็นไปในชีวิตมนุษย์ และมีผล(วิบากกรรม) ต่อความสุขหรือทุกข์ของมนุษย์”^{๒๐}

จากการทบทวนเอกสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้เห็นทัศนะของทั้งสองศาสนา ในประเด็นต่างๆอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะประเด็นเรื่องวิญญาณหรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อันเป็นบริบทของวิญญาณ ในแต่ละศาสนาซึ่งทำให้ทราบเบื้องต้นว่ามีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นข้อมูลเพียงพอที่จะนำมาร้อยเรียงเปรียบเทียบให้เห็น ทัศนะต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์ปัญหาที่ต้องการทราบให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป

^{๑๙} นางกรรณิการ์ ขาวเงิน, “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอายตนะตามทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๘.

^{๒๐} พระมหาสมปอง จันทวโร (ยุงรัมย์), “ศึกษาเปรียบเทียบธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒๔.

๑.๘ กรอบแนวคิด/ทฤษฎีในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบวิญญาณในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๙.๒ ทำให้ทราบวิญญาณในทัศนะของศาสนาบาไฮ

๑.๙.๓ ทำให้ทราบความเหมือนกันหรือความต่างกันเรื่องวิญญาณของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาบาไฮ